

Składniowe środki stylistyczne

1. Cele lekcji

a) Wiadomości

Uczeń:

- zna składniowe środki stylistyczne.

b) Umiejętności

Uczeń:

- umie dopasować definicję środka stylistycznego do jego nazwy,
- umie nazwać składniowy środek stylistyczny w tekście i określić jego funkcję,
- umie wskazać i nazwać składniowe środki stylistyczne w wierszu T. Różewicza,
- umie określić funkcję składniowych środków stylistycznych w wierszu T. Różewicza.

2. Metoda i forma pracy

Praca zbiorowa, praca grupowa, metoda analizy i interpretacji, pogadanka.

3. Środki dydaktyczne

1. T. Różewicz, *Prawa i obowiązki*, [w:] *Nic w płaszczu Prospera*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1996.
2. M. Głowiński, J. Sławiński, A. Okopień – Sławińska, *Zarys teorii literatury*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1967
3. Karty pracy

4. Przebieg lekcji

a) Faza przygotowawcza

Nauczyciel zapoznaje uczniów z celami i tokiem lekcji, a następnie rozdaje karty pracy ([załącznik 1](#)) oraz wyjaśnia zadanie, które należy wykonać. Pod kierunkiem nauczyciela uczniowie dopasowują definicje do pojęć. Nauczyciel cały czas czuwa nad prawidłowością wykonania zadania.

b) Faza realizacyjna

1. Nauczyciel dzieli klasę na 5 grup.
2. Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 2 ([załącznik 2](#)) i wyjaśnia, w jaki sposób należy wykonać zadanie. Polega ono na nazwaniu środka stylistycznego występującego we fragmencie tekstu oraz na określeniu jego funkcji. Uczniowie mają 10 minut na wykonanie ćwiczenia.
3. Nauczyciel sprawdza, czy zadanie zostało wykonane prawidłowo.

c) Faza podsumowująca

W tej fazie uczniowie pod kierunkiem nauczyciela dokonują analizy utworu T. Różewicza. Wskazują, nazywają i określają funkcję występujących w tekście składniowych środków stylistycznych. Nauczyciel zadaje pracę domową.

5. Bibliografia

1. Głowiński M., Sławiński J., Okopień-Sławińska A., *Zarys teorii literatury*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1967.
2. Różewicz T., *Prawa i obowiązki*, [w:] *Nic w płaszczu Prospera*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1996.
3. <http://www.pl.wikipedia.org/wiki> (definicje nazw środków artystycznych)

6. Załączniki

a) Karta pracy ucznia

Załącznik 1

Dopasuj definicje do nazw środków artystycznych

inwersja	Wypowiedzenie nawiasowe wtrącone do zdania, stanowiące dopowiedzenie, wątek poboczny.
anafora	Jest to zestawienie w jedną całość treściową dwóch przeciwstawnych określeń. Służy zwiększeniu ekspresji wypowiedzi.
antyteza	To w literaturze powtórzenie tego samego słowa lub zwrotu na początku kolejnych segmentów wypowiedzi.
epifora	Taki szyk wyrazów w zdaniu, który na tle obyczaju języka literackiego odczuwa się jako niezwykły, bądź z powodu zmiany normalnej kolejności zależnych od siebie składniowo wyrazów, bądź też z powodu rozbicia jednolitych grup składniowych przez wtrącenie słów do nich nie należących. Wyrazistość zależy od stopnia wywołanej przez nią trudności w odczytaniu składniowej budowy tekstu. Epifora jest środkiem stylistycznym wykorzystywanym w języku potocznym do uwydatnienia wartości semantycznej, emocjonalnej lub logicznej pewnych wyrazów. W poezji służy ponadto efektom brzmieniowym i wersyfikacyjnym oraz podkreśla odmienność poetyckiego wysłowienia; charakterystyczna zwłaszcza dla stylu poezji barokowej, nieobca jest także poetom późniejszym.

parenteza	Powtórzenie tego samego <u>słowa</u> lub zwrotu na końcu kolejnych segmentów wypowiedzi.
pytanie retoryczne	<u>Wyraz</u> , grupa wyrazów lub <u>zdanie</u> <u>wykrzyknikowe</u> , często urwane, wtrącone bądź będące wyrazem emocjonalnego zaangażowania mówiącego.
elipsa	Stosowanie ciągów zdań o takiej samej lub podobnej budowie. Jest to równoległe występowanie podobnych zdań lub poszczególnych słów w obrębie fragmentu tekstu.
powtórzenie	Opuszczenie elementu <u>zdania</u> oczywistego ze względu na kontekst wypowiedzi (elipsa <u>kontekstowa</u>) lub ze względu na sytuację wypowiedzi (elipsa sytuacyjna), który przy odbiorze daje się zrekonstruować.
paralelizm składniowy	Zabieg stylistyczny polegający na wielokrotnym użyciu tego samego elementu językowego (wyrazu, zespołu wyrazów, wersów lub <u>zwrotek</u>) celem uzyskania <u>rytmizacji</u> , podkreślenia znaczenia, zwiększenia ekspresji.
eksklamacja	Pytanie zadane nie w celu uzyskania odpowiedzi, lecz w celu skłonienia odbiorcy do przemyśleń na określony temat, podkreślenia wagi problemu, lub po prostu w celu podkreślenia ważkości całej wypowiedzi czy problemu.

Załącznik 2

GRUPA 1

Nazwij zastosowany środek stylistyczny oraz określ jego funkcję (zakreśl prawidłową odpowiedź)

UTWÓR LITERACKI	ŚRODEK STYLISTYCZNY	FUNKCJA
1. Od niebieskiej piękniejsza kolorów obręczy Ciebie, Irydo, wielbię pod imieniem tęczy. S. Trembecki , <i>Listy do Irydy</i>		a) szczególne podkreślenie jednego ze słów znajdujących się w wypowiedzi, eksponuje kunsztowność mowy poetyckiej b) oddziaływanie na odbiorcę w celu zmuszenia go do zmiany poglądów, przekonań itp. c) służy charakterystyce bohatera lirycznego lub podmiotu

<p>2. Znam takie mumii tajemnice, Które dla żywych tylko kpiną W. B. Yeats, Śmierć</p>		<p>a) służy podkreśleniu fascynacji autora brzydota, kalectwem, śmiercią b) służy literackiej zabawie c) dążenie do skrótu</p>
<p>3. Ja wciąż tu stoję za drzwiami – za klonowymi. I wciąż milczę ustami – rozkochanymi. Noc odchodzi w me ślady – tą samą drogą. Pociemniało naokół – nie ma nikogo! B. Leśmian, Ja tu stoję...</p>		<p>a) służy przekazaniu informacji b) służy nauce c) systematyczne powtórzenie określonej struktury wersyfikacyjno – składniowej sugeruje, że utwór jest stylizowany na pieśń ludową</p>

GRUPA 2

Nazwij zastosowany środek stylistyczny oraz określ jego funkcję (zakreśl prawidłową odpowiedź)

UTWÓR LITERACKI	ŚRODEK STYLISTYCZNY	FUNKCJA
<p>1. Sztylet uderza w zamku cicho Sto uszu każdy kąt ma pusty Więc Hamlet nie chcąc budzić licha Bezgłośnie śmieje się przed lustrem A. Bursa, Hamlet</p>		<p>a) wydobyć jakiegoś nowego odcienia znaczeniowego b) charakterystyka bohatera c) służy wydobyciu komizmu</p>
<p>2. Okruszynami serca, miłości Karmiłem blade widziadła... Ale łza taka, jak łza przeszłości, Na żadne serce nie spadła. Jak moje oczy topią się – mdleją, Jak myśli rzucają ze dna, Jak iskry sypią, jak łzami leją, Ty wiesz! – lecz tylko ty jedna. J. Słowacki, Ostatnie wspomnienie</p>		<p>a) wyraża emocje mówiącego oraz zwraca uwagę odbiorcy tekstu na jego określony fragment b) wyeliminowanie słowa, które nie jest konieczne, tworzy złudzenie mowy potocznej c) sugeruje, że utwór jest stylizowany na pieśń ludową</p>

<p>3. Polsko! Lecz ciebie błyskotkami ludzą; Pawiem narodów byłaś i papugą; A teraz jesteś służebnicą cudzą. J. Słowacki, <i>Grób Agamemnona</i></p>		<p>a) nadaje wypowiedzi ton uroczysty, podniosły b) dążenie do skrótu c) oddziaływanie na odbiorcę w celu zmuszenia go do zmiany poglądów, przekonań itp.</p>
---	--	---

GRUPA 3

Nazwij zastosowane środki stylistyczne oraz określ ich funkcję (zakreśl prawidłową odpowiedź).

UTWÓR LITERACKI	ŚRODEK STYLISTYCZNY	FUNKCJA
<p>1. Dziś dla nas, w świecie nieproszonych gości, W całej przeszłości i w całej przyszłości Jedna już tylko jest kraina taka, W której jest trochę szczęścia dla Polaka Kraj lat dzieciennych!(...) A. Mickiewicz, <i>Pan Tadeusz (Epilog)</i></p>		<p>a) dążenie do skrótu b) ekspresywna, służy wyrażeniu silnych emocji c) wzywa do walki w obronie zagrożonego kraju</p>
<p>2. I była zgroza nagłych cisz! I była próżnia w całym niebie! A ty z tej próżni czemu Drwisz, kiedy ta próżnia nie Drwi z ciebie? B. Leśmian, <i>Dziewczyzna</i></p>		<p>a) ma za zadanie obrażenie odbiorcy b) szczególne podkreślenie jednego ze słów znajdujących się w wypowiedzi c) stosowane jako apel do odbiorcy</p>
<p>3. (...) po gruzach biega naga, ruda Ryfka, trzynastoletnie dziecko. Przejeżdżali Niemcy w grubym tanku. (Uciekaj, uciekaj Ryfka!) „Mama pod gruzami, tata na Majdanku...” roześmiała się, zakręciła się, znikła W. Broniewski, <i>Ballady i romanse</i></p>		<p>a) zawarcie informacji koniecznych dla zrozumienia całej wypowiedzi, ale mimo to jakby marginesowych b) ludyczna c) ma za zadanie wyolbrzymić cechy bohatera lirycznego</p>

GRUPA 4

Nazwij zastosowane środki stylistyczne oraz określ ich funkcję (zakreśl prawidłową odpowiedź)

UTWÓR LITERACKI	ŚRODEK STYLISTYCZNY	FUNKCJA
<p>1. Przejeżdżał chłop, rzucił grosik Przejeżdżała baba, też dała cosik, Przejeżdżało dużo, dużo Luda, Każdy się dziwił, że goła i ruda. W. Broniewski, <i>Ballady i romanse</i></p>		<p>a) wyraża emocje mówiącego oraz zwraca uwagę odbiorcy tekstu na jego określony fragment b) dążenie do skrótu c) wyeliminowanie słowa, które nie jest konieczne, aby stworzyć złudzenie mowy potocznej</p>
<p>2. I niebo jak biała Niagara. I drogę jak biała Niagara. I pamięć jak biała Niagara. O tobie jak biała Niagara. J. B. Ożóg, <i>Niagara cała młodości</i></p>		<p>a) ludyczna b) wyraża emocje mówiącego oraz zwraca uwagę odbiorcy tekstu na jego określony fragment c) zawarcie informacji koniecznych dla zrozumienia całej wypowiedzi, ale mimo to jakby marginesowych</p>
<p>3. – Cisnę źrenice w najdalsze przestrzenie, W jakieś zupełne, twórcze oderwanie--- O rzucie mój! O, oddalenie w nieskończoność! (Muzyko, muzyko dali złocistej!...) J. Tuwim, <i>Patos dali</i></p>		<p>a) wzywa do walki w obronie zagrożonego kraju b) stosowane jako apel do odbiorcy c) nadaje wypowiedzi ton nastrojowo – emocjonalny</p>

GRUPA 5

Nazwij zastosowane środki stylistyczne oraz określ ich funkcję (zakreśl prawidłowa odpowiedź)

UTWÓR LITERACKI	ŚRODEK STYLISTYCZNY	FUNKCJA

<p>1. Bóg się rodzi, moc truchleje, Pan niebiosów obnażony; Ogień krzepnie, blask ciemnieje, Ma granice Nieskończony. Wzgardzony – okryty chwałą, Śmiertelny – Król nad wiekami!...</p> <p>F. Karpiński, <i>Pieśń o Narodzeniu Pańskim</i></p>		<p>a) ludyczna b) wydobycie silnych emocji, podkreślenie niezwykłości opisywanego zjawiska c) ma za zadanie obrażenie odbiorcy</p>
<p>2. Jak się czują malowani święci na wystawach (...) Nie mogą się nadziwić Że złote palce wymalowano im żółcią Srebrne twarze – błyszcząca bielą (...)</p> <p>J. Twardowski, <i>Malowani święci</i></p>		<p>a) stosowane jako apel do odbiorcy b) wyeliminowanie słowa, które nie jest konieczne, tworzy złudzenie mowy potocznej c) oddziaływanie na odbiorcę w celu zmuszenia go do zmiany poglądów, przekonań itp.</p>
<p>3. Któż wytrwa, gdy go ognie niebieskie pochwycą? Któż miecz podniesie, drżący jak listek osiny Przed Pańską błyskawicą, W strachu przyjscia Pańskiego i wielkiej godziny?</p> <p>J. Słowacki, <i>Radujcie się...</i></p>		<p>a) ma za zadanie podkreślenie fascynacji autora brzydota b) dążenie do skrótu c) podkreśla emocje mówiącego oraz prezentuje jego przekonania</p>

b) Zadanie domowe

Utrwalenie poznanych wiadomości.

7. Czas trwania lekcji

45 minut

8. Uwagi do scenariusza

To zagadnienie jest szczególnie trudne dla uczniów i dlatego nauczyciel powinien cały czas czuwać nad prawidłowym przebiegiem lekcji. Jeśli jest to konieczne, można poświęcić jeszcze jedną lekcję na utrwalenie poznanych wiadomości.

Ja wybrałam do analizy utwór T. Różewicza, ale może to być inny tekst poetycki, który zawiera składniowe środki stylistyczne.